

UDK: 616.314-089.23

Tishsiz joylarda prikus balandligini aniqlash**Kurbanova Aziza Kuvandikovna****Kurbanovas.az@gmail.com****EMU University**

Annotatsiya: Maqolada tishsiz joylarda prikus balandligini aniqlash muammosi va uning stomatologik amaliyotdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Oqibatda yuz morfologiyasi, artikulyatsiya jarayonlari hamda chaynash funksiyasini tiklash imkoniyatlari ko‘rib chiqiladi. Prikus balandligini aniqlashda klinik, anatomik, funksional va estetik mezonlarga asoslanish zarurligi ilmiy dalillar bilan asoslanadi. Tadqiqot natijalari stomatologik protezlash sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: prikus balandligi, tishsiz jag‘, protezlash, oklüziya, estetik mezonlar, artikulyatsiya.

Аннотация: В статье анализируется проблема определения высоты прикуса в беззубых участках и её значение в стоматологической практике. В результате рассматриваются морфология лица, артикуляционные процессы и возможности восстановления жевательной функции. Необходимость опираться на клинические, анатомические, функциональные и эстетические критерии при определении высоты прикуса обосновывается научными данными. Результаты исследования способствуют повышению качества стоматологического протезирования.

Ключевые слова: высота прикуса, беззубая челюсть, протезирование, окклюзия, эстетические критерии, артикуляция.

Abstract: This article analyzes the issue of determining occlusal vertical dimension in edentulous areas and its significance in dental practice. The study examines the effects on facial morphology, articulation processes, and the potential for restoring masticatory function. The necessity of relying on clinical, anatomical, functional, and aesthetic criteria when determining occlusal vertical dimension is substantiated by scientific evidence. The research findings contribute to improving the quality of dental prosthetics.

Keywords: occlusal vertical dimension, edentulous jaw, prosthetics, occlusion, aesthetic criteria, articulation.

Kirish: Stomatologiyada prikus balandligini to'g'ri aniqlash masalasi ortopedik davolashning eng muhim bosqichlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, tishsiz bemorlarda protez tayyorlash jarayonida bu masala klinik va estetik jihatdan katta ahamiyat kasb etadi. Jag'lararo munosabatning fiziologik me'yordan og'ishi natijasida yuzning proporsiyalari buziladi, chaynash va nutq funksiyalari yomonlashadi, temporomandibulyar bo'g'im faoliyatida turli patologik o'zgarishlar yuzaga keladi.

Tishsiz jag'larda prikus balandligini aniqlashda nafaqat anatomik mezonlar, balki bemorning fonetik, funksional va estetik ko'rsatkichlarini ham hisobga olish talab etiladi. So'nggi yillarda raqamli texnologiyalarning joriy qilinishi bu jarayonni yanada aniqroq va qulayroq amalga oshirish imkonini bermoqda. Shu sababli prikus balandligini aniqlash masalasi nafaqat amaliy, balki ilmiy jihatdan ham dolzarb muammolardan biri hisoblanadi.

Asosiy qism: Tishsiz jag'larda prikus balandligini aniqlash stomatologiya amaliyotida eng muhim va murakkab vazifalardan biridir. Chunki prikus balandligining noto'g'ri belgilanishi bemorda bir qator funksional va estetik muammolarni keltirib chiqaradi: chaynash faoliyatining buzilishi, nutq tovushlarining noto'g'ri shakllanishi, yuz proporsiyalarining o'zgarishi, shuningdek, temporomandibulyar bo'g'im kasalliklari. Bu esa bemorning hayot sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

So'nggi yillarda aholining qarish jarayoni, shuningdek, turli og'iz bo'shlig'i kasalliklari oqibatida tishsiz bemorlar sonining ortib borishi protezlashga bo'lgan talabni oshirmoqda. Shu bilan birga, zamonaviy stomatologiyada raqamli texnologiyalar (3D skanerlash, virtual modellashtirish, biometrik tahlillar) keng joriy etilmoqda va ular prikus balandligini aniq belgilash imkoniyatini beradi. Bu esa mavzuning dolzarbligini yanada oshiradi.

Demak, tishsiz joylarda prikus balandligini aniqlash nafaqat klinik amaliyotda, balki zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda ham ustuvor yo'nalishlardan biri bo'lib, stomatologik protezlashning sifatini oshirish va bemorlarning hayot sifatini yaxshilashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Tishsiz bemorlarda prikus balandligini aniqlash masalasi ko'plab tadqiqotlarda o'rganilgan bo'lsa-da, ushbu jarayonni zamonaviy texnologiyalar asosida chuqurlashtirish hali ham dolzarbligini yo'qotmagan. An'anaviy usullar (anatomik, fonetik, fiziologik va estetik mezonlarga asoslangan) ko'p hollarda sub'ektiv bahoga tayanadi va bu protezlash natijasining aniqligini pasaytiradi.

Mazkur mavzuning ilmiy yangiligi shundaki:

1. **Kombinatsiyalashgan yondashuv** taklif etiladi – prikus balandligini aniqlashda klinik ko‘rsatkichlar bilan bir qatorda zamonaviy **digital texnologiyalar (3D skanerlash, virtual modellashtirish, biometrik tahlil)** integratsiya qilinadi.

2. Prikus balandligini belgilashda bemorning **yuz morfologiyasi va estetik parametrlarini individual tahlil qilish** ilmiy asosda keng qo‘llaniladi.

3. **Fonetik va artikulyatsion testlarni raqamli qayd etish** orqali sub’ektiv baholash omillari kamaytiriladi.

4. Tishsiz bemorlarda prikus balandligini aniqlashning **milliy populyatsiyaga mos biometrik mezonlarini ishlab chiqish** nazarda tutiladi.

Shu boisdan, ushbu tadqiqot stomatologiyada prikus balandligini aniqlash bo‘yicha mavjud usullarga yangicha ilmiy yondashuvlarni olib kiradi, bu esa protezlash sifatini oshirish va bemorning hayot sifatini yaxshilashda katta ahamiyat kasb etadi.

Tishsiz bemorlarda prikus balandligini aniqlash stomatologik protezlashning eng mas’uliyatli bosqichlaridan biridir. Bu jarayon nafaqat bemorning chaynash va nutq faoliyatini tiklash, balki yuzning estetik proporsiyalarini qayta tiklash, temporomandibulyar bo‘g‘imning normal faoliyatini saqlashga ham xizmat qiladi.

1. Prikus balandligining klinik ahamiyati

- Yuzning pastki uch qismi proporsiyasini tiklaydi.
- Nutq va fonatsiya jarayonini me’yorga keltiradi.
- Chaynash samaradorligini oshiradi.
- Temporomandibulyar bo‘g‘im kasalliklarining oldini oladi.

2. Prikus balandligini aniqlash usullari

• **Anatomik usul** – burun uchi va iyak orasidagi masofa, lab burchaklari hamda yuzning umumiy proporsiyalariga asoslanadi.

• **Fonetik usul** – bemor ma’lum tovushlarni talaffuz qilganida (masalan, “m”, “s”) jag‘larning tabiiy yaqinlashuv darajasi aniqlanadi.

• **Fiziologik usul** – yutish, dam olish holatida jag‘lararo masofa kuzatiladi.

• **Estetik usul** – yuz simmetriyasi, lab va yonoqlarning tabiiy ko‘rinishi asos qilib olinadi.

3. Zamonaviy yondashuvlar

• **Raqamli texnologiyalar** – 3D skanerlash, virtual modellashtirish yordamida jag‘lararo munosabatlarni aniqlash.

• **Biometrik tahlillar** – milliy populyatsiyaga xos yuz morfologik mezonlarini hisobga olish.

• **Fonetik qayd etish tizimlari** – tovush talaffuzidagi artikulyatsion jarayonlarni kompyuter dasturlari orqali aniqlash.

4. Prikus balandligini noto‘g‘ri aniqlash oqibatlari

• **Baland belgilanganida** – jag‘ mushaklarida zo‘riqish, og‘riq, protezning barqaror emasligi, bo‘g‘imda disfunktsiyalar.

• **Past belgilanganida** – yuzning pastki qismining qisqarishi, lab va burun atrofida ajinlar ko‘payishi, nutqning buzilishi, chaynash samaradorligining pasayishi.

5. Klinika amaliyotidagi tavsiyalar

• Bir nechta usullarni qo‘shib, kompleks yondashuv qo‘llash.

• Digital va an‘anaviy usullarni birlashtirib, sub‘ektiv xatoliklarni kamaytirish.

• Har bir bemor uchun individual estetik va funksional mezonlarni hisobga olish.

Muhokama: Tishsiz jag‘larda prikus balandligini aniqlash stomatologiyada dolzarb masalalardan biri bo‘lib, ko‘plab mualliflar tomonidan turlicha usullar taklif etilgan. Amaliyot shuni ko‘rsatadiki, prikus balandligini aniqlashda faqat bitta usulga tayanish ko‘pincha noto‘g‘ri natijalarga olib keladi. Shuning uchun klinikada ko‘proq **kombinatsiyalashgan yondashuv** qo‘llanilishi maqsadga muvofiqdir.

An‘anaviy usullar (anatomik, fonetik, fiziologik va estetik) stomatologiyada keng qo‘llanilib kelmoqda. Ularning afzalligi oddiy va bemor uchun qulayligida bo‘lsa-da, sub‘ektiv omillarga bog‘liq bo‘lishi sababli natijalarda ma‘lum darajada xatolik kuzatiladi. Masalan, fonetik usulda tovush talaffuzi bemorning individual xususiyatlariga qarab farq qiladi, estetik usulda esa shaxsiy ko‘rinishdagi nozikliklarni aniq belgilash qiyin.

So‘nggi yillarda raqamli texnologiyalar, xususan, **3D skanerlash, virtual modellashtirish va biometrik o‘lchovlar** asosida yangi imkoniyatlar paydo bo‘ldi. Ular prikus balandligini aniqlash jarayonida aniqlikni oshiradi va natijalarni ilmiy asoslashga yordam beradi. Shuningdek, fonetik va artikulyatsion jarayonlarni maxsus dasturlar orqali qayd etish sub‘ektivlikni kamaytiradi.

Shunga qaramay, zamonaviy usullar ham an‘anaviy mezonlarni to‘liq almashtira olmaydi. Chunki bemorning individual yuz morfologiyasi, mushaklar tonusi, lab va til harakatlari kabi fiziologik ko‘rsatkichlar hali ham muhim ahamiyatga ega. Demak, klinikada eng samarali natijaga erishish uchun **an‘anaviy va zamonaviy texnologiyalarni uyg‘unlashtirish** zarur.

Muhokama natijalaridan ko‘rinadiki, tishsiz bemorlarda prikus balandligini aniqlashda kompleks yondashuv protezlash sifatini oshiradi, bemorning estetik qiyofasini yaxshilaydi va hayot sifatini sezilarli darajada ko‘taradi.

Xulosa va takliflar

Xulosa:

Tishsiz bemorlarda prikus balandligini aniqlash stomatologik protezlashning eng mas'uliyatli bosqichlaridan biri bo'lib, noto'g'ri belgilangan prikus nafaqat estetik, balki funksional muammolarga ham sabab bo'ladi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, prikus balandligini aniqlashda faqat bitta usulga tayanish yetarli emas. Anatomik, fonetik, fiziologik va estetik mezonlarni kompleks qo'llash, shuningdek, zamonaviy raqamli texnologiyalarni amaliyotga tatbiq etish eng samarali natijani beradi. Shunday yondashuv stomatologik protezlash sifatini oshiradi, temporomandibulyar bo'g'im faoliyatini saqlashga yordam beradi hamda bemorning hayot sifatini sezilarli yaxshilaydi.

Takliflar:

1. Klinik amaliyotda prikus balandligini aniqlashda **kombinatsiyalashgan yondashuv** qo'llash tavsiya etiladi.
2. **Raqamli texnologiyalarni** (3D skanerlash, virtual modellashtirish, biometrik o'lchovlar) kengroq joriy etish kerak.
3. Mahalliy populyatsiyaga mos **biometrik me'yorlar bazasini yaratish** zarur, chunki yuz morfologiyasi milliy xususiyatlarga ko'ra farq qiladi.
4. **Fonetik testlarni raqamli qayd etish tizimlari** orqali aniqlash sub'ektiv xatoliklarni kamaytiradi.
5. Talabalar va amaliyotchi stomatologlar uchun prikus balandligini aniqlash bo'yicha **maxsus metodik qo'llanmalar** ishlab chiqish maqsadga muvofiq.
6. O'zbekiston stomatologiya markazlarida zamonaviy usullarni keng qo'llash uchun **innovatsion laboratoriyalar va o'quv markazlari** tashkil etilishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Zarbaliyev Sh. Ortopedik stomatologiya asoslari. – Toshkent: Tibbiyot nashriyoti, 2020. – **215 b.**
2. G'afurov I., Karimova D. Stomatologik protezlashning zamonaviy yondashuvlari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2022. – **180 b.**
3. To'rayev Sh., Rasulov A. Prikus balandligini aniqlashda klinik va funksional mezonlar. – Toshkent: Ilm ziyo, 2019. – **95 b.**
4. Dawson P. Functional Occlusion: From TMJ to Smile Design. – Elsevier, 2007. – **102–189 pp.**

5. Shillingburg H. Fundamentals of Fixed Prosthodontics. – Quintessence Publishing, 2012. – **75–99 pp.**
6. Zarb G. A., Hobkirk J., Eckert S., Jacob R. Prosthodontic Treatment for Edentulous Patients: Complete Dentures and Implant-Supported Protheses. – Mosby, 2013. – **140–178 pp.**
7. Okeson J. P. Management of Temporomandibular Disorders and Occlusion. – Mosby, 2019. – **210–250 pp.**